

	Odložni glagol Prelazni “ Neprelazni “ Vremena Prezent Imperfekt Aorist Futur Preterit Perfekt Pluskvamperfekt Načini Indikativ Imperativ Optativ Infinitiv Particip	Deponens Transitivum Intransitivum Tempora Praesens Imperfectum Aoristus Futurum Praeteritum Perfectum Plusquamperfectum Modi Indicativus Imperativus Optativus Infinitivus Participium	ἀποθετικόν ἄλλοπαθές αἰτοπαθές χρόνοι ἐνεστώς παρατατικός ἀόριστος μέλλων παρωχήμενος παρακείμενος ὑπερσυντελικός ἐγκλίσεις ὀριστική προστακτική ἐὐκτική ἀπαρέμματος μετοχή
REČENICA	Subjekt Predikat Afirmacija Negacija Narječje Rečenica	Subiectum Praedicatum Affirmatio Negatio Dialectus Enuntiatum	ὑποκείμενον κατηγορήματα κατάφασις ἀπόφασις διᾱλεκτός λόγος, ῥήμα

Sastavio V. Pech

MARY RENAU: APOLONOVA MASKA *

Predstave na Siciliji počinju u zoru, jer ubrzo nastupa dnevna vrućina.** Kazalište u Sirakuzi, ugrađeno u padine Ahradine, gleda prema jugozapadu. Sunce izlazi ponad njih; počinje se u sumračju njihove sjene, dok, zamalo, duge sunčeve zrake ne padnu na pozornicu.

Toga je dana nebo bilo užareno, s velikim plamenim krilima od skrivenog istoka pa sve do zenita. Ali, dok smo počinjali, krila su još bila sklopljena; imali smo nježan i sumračan sjaj, zagasito crven, brončan i grimizan. Videći to svjetlo, začarano i sumorno, koje je samo Euripid mogao opisati, Menekrat i ja smo se pogledali, ne usuđujući se reći: „Sretan znamen!“

Pogasili su baklje koje su publici osvjetljavale put do njezinih mjesta. Spustio sam svoju masku čim su flaute zasvirale.

Dionis započinje sam. Kad predstava počinje rano u polumraku, uvijek izvodim prizor pantomime. Prilazim Semelinu žrtveniku, gdje se, kako pisac upućuje, vatra gasi; tada, uzimajući u ruke baklju koja tamo leži, palim je, podižem i osvrćem se. Cijeli uvodni govor izvodim tako, idući amo-tamo, gledajući kraljevski dvor koji ću uništiti. Bog ne smije podsjećati na smrtnika koji snuje zavjeru. Oprezan je, istražuje, predena pantera iz visokih šuma koja njuška u blizini ljudskih nastambi, nečujno vrebajući; nedužna zbog vlastite prirode.

Volim ovaj miran početak. Ali, kad podižem glas da prizovem frigijske menade, svi skaču na noge, i to je dobro. Ulaze plešući zajedno sa svojim frulama, bubnjevima i činelama, rastačući atmosferu mira i spokoja. S njima su bili mladi satiri koji su izvodili ples baklji.

* Mary Renault, *The Mask of Apollo*, New English Library, Sevenoaks 1983. str. 146-156.

** Nikerat, atenski glumac gostuje na Siciliji. Dionov je prijatelj, Platonov znanac i zbog odanosti i ljubavi prema Dionu često je sudbinski umiješan u zbivanja oko njih. Radnja prevedenoga odlomka iz romana zbiva se za Platonova drugog boravka na Siciliji. Da se podsjetimo Platon (427-347.pr.n.e.) prvi je put na Siciliji boravio 388/387.pr.n.e. za vladavine tiranina Dionizija I (430-367.pr.n.e.). Taj boravak je neslavno prošao, jer — kako piše Diogen Laertije — Platon je završio na sajmu robova u Egini, gdje ga je, prepoznavši ga, otkupio Atenjanin Anikerid i oslobodio. Međutim, za svoga se boravka Platon sprijateljio s Dionom (403-354.pr.n.e.) koji je postao oduševljen pristalica Platonove filozofije i njegove zamisli idealne države. Pomoću Platona želio je utjecati na Dionizija II (397-344.pr.n.e.) koji je, nakon očeve smrti 367.pr.n.e., zadobio vlast na Siciliji. Zato Platon 366.pr.n.e. na Dionizijev poziv, a pod Dionovim utjecajem, dolazi drugi put u Sirakuzu. Dionovi neprijatelji žele Filista, političara i povjesničara, autora *Povijesti Sicilije*, velikog pristalicu Dionizija I, dovesti na vlast. Dionizije je povjerovao klevetnicima da Dion želi vlast za sebe, i Dion je prognan. Platon nakon zatočeništva u Ortigiji, tvrđavi Sirakuze, odlazi sa Sicilije. Ali želeći pomiriti Diona i Dionizija, ponovo dolazi treći put u Sirakuzu 361.pr.n.e., odakle bježi 360.pr.n.e. Dion ne odustaje od borbe protiv tiranije i 357.pr.n.e. se vraća na otok i tek krajem 355. pr.n.e. osvaja Ortigiju, a Dionizije mora u izgnanstvo. Dion vlada samo kratko jer postaje žrtvom zavjere; ubijen je 354.pr.n.e. Slijedi anarhija; od 347-344.pr.n.e. Dionizije uspijeva opet zavladati, da bi napokon tiraniju srušio Timoleont.

Silazeći, našao sam Menekrata obučenog, s navučenom maskom Hipolita; njegova nova maska još nije stigla. Rekao sam da je šteta, kad su maske tako dobre, da on jedini ima staru. „Draže mi je, sada“, rekao je. „Uigrao sam se s ovom. Bojao sam se samo da će novu donijeti zadihan glasnik dok vezujem čizme. Poznajem te ugledne umjetnike; čovjek se ne usuđuje da ih uvrijedi, zborovođa je uvijek na njihovoj strani jer će ih opet trebati. Morao bih je navući, a jedva da bih se i pogledao u zrcalu. Čovjek nikad nije siguran u to što je pravo.“ Zahvalan što je to tako dobro primio, pošao sam da se presvučem za proroka Tiresiju.

Kad sam nastavio, otkrio sam kako se nebo plavi. Brda su bila u suncu, i rosni se mraz podizao. Dobro je da je tako u trenutku kad smrtnici zauzimaju mjesta bogova.

Ako netko želi, lik se Tiresije može po volji posebno razraditi, i poneki protagonisti to rade, ali ja radije prepuštam ovu scenu kralju Kadmu, tom starom prevrtljivcu, koji će zaplesati na brdima s bogom ili s varalicom, ne pitajući ništa, ukoliko mu to pruža prestiž. Odglumio sam ga kao prostodušnog, jer je tako zabavan. To pomaže predstavi; jer, kako je Pentej pobožan, tvrdokoran, treba ukazati na njegovu čestitost. To je srž tragedije.

Tiresija ima masku slijepeg čovjeka; gledati se može preko raspora između očnih kapa. Okrećući svoj prazan pogled prema kući, primijetih da je predstava započela.

114 Menekrat je započeo s povikom, optužujući Bakhe i njihove obrede. Upravo kod njegova proslova, prve su zrake sunca obasjale pozornicu, a jedna je pala upravo na vrata. Pomislio sam: „Neki nas bog voli danas.“

Na svjetlo istupi Menekrat: svečani ulazak s dodatnim efektima. Zlatne rese i pozlačeni dragulji na njegovu kostimu su bliještili, grimiz se ljeskao. I imao je svoju novu masku. Mora da je stigla u zadnji čas, dok sam se presvlačio. Sasvim dovoljno da uznemiri svakog glumca; ali on je bio razborit i ostat će pribran.

Tad sam začuo publiku. Isprva oklijevanje, mrmor, bijesno gundanje, smijeh. Dobre maske postižu najbolji efekt na daljinu. Provirio sam kroz svoj prorez slijepeca, koji je slabiji od pravih proreza za oči, pokušavajući da vidim što to nije bilo u redu kad je Menekrat ušao u maski Pentēja. Dobra karakterna maska; strogo ponosno lice – za neprijatelja smijeha i veseloga boga. Što onda nije u redu s njom? Tada vidjeh.

Bila je to portretna maska kakvu koriste u komediji, samo manje sirova; karikatura, ali vješta, umekšana do tragičnog stila. Bilo je to Dionovo lice.

Stao sam ukopan, odrvenio poput stupa, dok je Menekrat započinjao svoju uvodnu riječ. Sjetio sam se odlaganja, isprike izrađivača maski; onda je maska stigla u zadnji čas, pošto sam ja već bio na pozornici, i nisam je mogao vidjeti. I kao što bi čovjek zurio u koplje zabodeno u tijelo, pitajući se što je to, dok se iznenada ne bi javila bol, sinulo mi je da Dion mora da je ovdje vani na počasnim mjestima i da ga ovo udara pravo u lice. Što bi drugo pomislio nego da ja to znam?

Bez sumnje je o meni mislio najgore, već zbog same predstave; i sada će se pitati koliko su me Filist i njegov gospodar platili da bih sudjelovao u tome. Ništarija pod maskom, prodavač iluzija, pjesnikova bludnica čiji život protječe u javnom prikazivanju onih strasti koje filozof želi nadvladati; luralica od grada do grada, bez kućnog ognjišta; takve je ljude lako kupiti.

Prevrnuo mi se želudac. Na tren mi se učinilo da ću povraćati na pozornici. U međuvremenu, Menekrat je napola završio svoj govor:

„Iz zemlje Lidije je, kažu, došao nam
Tuđinac neki...“***

Dionis, čiju ću masku uskoro navući. Mislio sam na taj proslav uz svjetlo baklji, prijeteći osvetom čovjeku koji je zabranio moj kult. Dionis, bog kazališta. Savršena atmosfera za ovo.

Kao onda kad sam bio golo dijete na trojanskom štitu i vapio za potresom da proguta pozornicu. Ali to je došlo kasnije. Bio sam bog; ja ću dati signal za to. Najradije bih sjeo i smijao se sve dok ne bih zaplakao.

„A ako ga zatečem gdje u dvoru svom,
Eh štapom lupat, kosom tresti neće već...“

Menekrat je istupio, glumeći prijetnju. Otrov je bio posvuda. Pomislio sam: „Što on zna?“

Maska je kasno stigla. Ali uvijek se nađe vremena da se stane podalje i da se pogleda. Možda on ne bi to učinio; nije htio pokvariti svoje tumačenje i radije ju je brzo stavio na sebe. Ali, pomislio sam, što je njemu Dion, čemu da vrijeđa moćnog pokrovitelja, osim zbog toga što je on moj prijatelj? Jer, da je vidio masku, ne bi je koristio; tko i bi? On živi u Sirakuzi; što bi mu se slobodni Atenjanin usudio prigovoriti? Tako će ovo ostati među nama.

„To njega skloni samo ti, Tiresijal...“

Prišao mi je. Na kraju ove tirade slijedila je moja replika, dvaput duža. Nisam se mogao sjetiti niti retka.

„Ti želiš novog boga uvesti ljudima
I motriš ptičad, plaću bereš iz žrtve.“

Morao bih odgovoriti na sve to. Već je osjetio moju obamrlost i gubio je snagu. Nisam mu pružio ništa. Moja se ruka podigla u ime uvrijeđenoga proroka i udarila mojim štapom po pozornici.

*** Citati iz *Bakha* uzeti su iz: Euripid, *Drame*, I, Izvanredno izdanje MH, Zagreb 1919, prijevod Kolomana Raca.

Tiresija može s pravom biti ljutit. Sjetio sam se onog umišljenog luđaka u Ortigiji kako sjedi poput činovnika za velikim stolom pokvarenoga oca; pripitog Filista s njegovim gospodskim manirama, debelog, starog pauka koji trese svojom paučinom; i Diona ovdje sprijeda, kako zadržava ozbiljno lice filozofa (dobar čovjek i ugodu i bol podnosi s istim raspoloženjem) u času zla udesa, prevaren čak i od lualice koje-ga je hranio za vlastitim stolom. Do sada nije bilo vremena za bijes.

Čovjek je propao ako se ražesti na pozornici; bila je prava sreća da sam se zarana naučio svladavati. Jer, kad u svojoj devetnaestoj otkrijete da je unutrašnjost maske premazana izmetom a morate nastaviti, to se nikada ne zaboravlja. Bijedni Midija, nikada, do kraja naše turneje, nije odustajao od takvih pokušaja da učini kako bih se izgubio u tekstu. I sada sam koristio oružje koje mi je pomoglo kad nisam raspolagao ničim drugim. Bio sam ovdje zato da štujem boga, na mjestu na kojem bi, kad bi se tko našao licem u lice s ubojicom vlastita oca, ipak morao zadržati ruku. Čovjek rijetko misli na ta sveta pravila; rijetko se javlja potreba za time; ali to je sama srž stvari. Mogao sam se boriti samo unutar tih pravila. Ovi ljudi su pokušali da mi oduzmu igru i da je pretvore u trećorazrednu satiru. Koštalo me i života, ja ću je uzeti natrag.

Nastavio sam svoju repliku, preživljujući od retka do retka; jedanput sam zamijetio kako Menekrat trepće iza proreza na maski i pitao sam se koliko sam redaka upravo preskočio. Na sreću, to je najdosadniji monolog u drami. Zatresao sam štapom ili, bolje rečeno, podigao sam ruku koja se sama tresla; ali Tiresija je vrlo star i vrlo ljut. Bila je to bijedna izvedba ali ipak je zagrijala ponovo Menekrata, i ja sam u pravo vrijeme nastavio.

Tad sam izašao s mladim Filantom koji je igrao Kadma, i tek što smo sišli, podigao je masku i zinuo u mene, pun riječi koje su mu blokirale usta. Podigao sam ruku govoreći: „Ne. Prvo treba odigrati predstavu. I ni riječi Menekratu.”

Upravo sam se počeo svlačiti u svojoj garderobi kad je ušao Menekrat ravno s pozornice. „Što se dogodilo, Niko? Što se zbilom s publikom? Znaš li da si tekst skratio za dvadesetak redaka, a preostala si polovicu improvizirao? A osim toga, ova maska ima loše proreze za oči.”

Nisam rekao: „Ne moraš mi glumiti, prijatelju.” To je mogla biti istina. Čak i s dobrim prorezima za oči ne može se vidjeti puno više od onoga što je naprijed; da bi se vidjelo sa strane, treba okrenuti glavu. Što se njega tiče, moglo se desiti bilo što izvan njegova vidokruga što bi moglo prouzročiti komešanje.

„Dragi moj”, rekao sam, „ostavimo to za kasnije. Radi se o politici; ali držimo se svoga posla dok ga obavljamo. Ako sam otkriješ o čemu se radi, nemoj se uzrujavati, važna je predstava. Kad se obučem, sjest ću malo sa svojom maskom.”

Neki glumci se pouzdaju u ovaj obred, i slikari i kipari ga veoma vole. Što se mene tiče, moj običaj je da maske odnosim kući unaprijed (inače pravim gužvu) i proma-

tram ih ondje u miru bez ikakva drugog svjedoka osim boga. Ipak, dobar je to običaj u kazalištu da glumca koji sjedi pred maskom treba ostaviti na miru. To pruža čovjeku priliku da se sabere, ukoliko ga je nešto uznemirilo. Mogao sam čuti svog garderobijera na vratima kako šaptom otpravlja ljude. Glasovi mladića iz zbora su se uzdizali i spuštali dolje na orkestri, već kako ih je ples dovodio u blizinu ili pak podalje. Sjedio sam oslonjen bradom, gledajući leopardove oči dobrostivog čarobnjaka Dionisa, misleći o besmrtnom lovcu i njegovu plijenu.

Bio je red na mene; straža me je vodila do bijesnog vrlog Penteja. Bog je prurušen u mladića; ali, svi su osjetili nešto božansko u njemu, osim kralja, kome on blago odgovara, tajanstveno govoreći istinu, smiješeći se.

Publika se sada smirila, ali osjećao sam da su na rubu, šušajući poput miševa na polici. Moram privući njihovu pažnju sada ili nikada, jer ovaj je odlomak stožer predstave.

Pentej optužuje boga da je varalica i opsjenar, reže njegovu dugu kosu (perika je trik) i tada mu naređuje da preda tirs. On, međutim, mirno stoji. „Uzmi ga sam!”, kaže mirno. „To pripada Dionisu.”

Stih sam izgovorio s pravim značenjem, i Menekrat koji je bio osjetljiv glumac, uzvratio je, odgađajući za tren i zastajući, prije nego je bijesno zgrabio štap. Iznenada sam se okrenuo zboru menada i napravio pokret koji je značio „Izvršeno je!” Vlada-
dala je tišina ispunjena, kako mi se učinilo, strahom.

Tirs je ludilo bogova koje čovjek mora izabrati za sebe. Tako, svatko ispunjava svoju prirodu.

Bog je isprva ljubazno došao u Tebu govoreći: „Donesite mi svu divljinu koja je u vašim srcima; ja je razumijem, to je moje kraljevstvo. Moj je dar manje ludilo koje će odmoriti vaše duše i spasiti vas od većeg. Spoznajte sebe, kako vam to govori moj brat Apolon. Vi me trebate.” Tebanske su žene odgovorile: „Kako se usuđuješ? Zar da od nas načiniš divlje zvijeri? Mi imamo zakone i živimo u gradu. Vrijeđaš nas, odlazi!” Zato one imaju ludilo boga bez njegova blagoslova i jure po planinama trgajući vukove noktima.

Tada dolazi Pentej govoreći: „Ti prijavljivač, zavodniče čednih žena, ne iskušavaj svoje smicalice na meni. Ja sam svoj gospodar, na poriči to, inače ću se naljutiti. Ja sam čist; ne mogu mirovati dok mislim na razbludnosti tih žena u šumama. U zatvor s tobom, makni mi se s očiju! Da nisam više čuo za tebe.”

Bog s maskom koja se smiješi crpe svoju snagu iz same ljudske duše, omađijavši Penteja hibrisom u tajnoj dubini njegova vlastita srca. Kad jednom bude opijen tim slatkim otrovom, mislit će da je on jedini pri pameti, pravedan čovjek u pokvarenu svijetu. Odbio je malo ludilo da bi izabrao veće.

Ipak, bog ga opominje, kako to bogovi čine prije nego udare. To se može odigrati posprdnno; doista, ja sam to na taj način uvježbao. Ali iznenada, sada, učinilo mi se da treba podići smrtnu krinku ovdje, kako bi čovjek mogao shvatiti ako to poželi:

„Kob žiću ne znaš svom nit tko si, vidiš već!“ izgovorio sam mekano, usmjeravajući glas prema pojačalu. Bio je to dobar potez. Gotovo da sam sebe sama prestrašio.

Menekrat je uzvratilo, uzmičući. Puno sam tražio od njega, mijenjajući ton na taj način, ali on ga je pogodio. Dobro, mislio sam, kad netko sjedi sa svojom maskom, tad priziva boga. Moram primiti što on daje.

Kad smo sišli, publika je vikala i toptala nogama, kao što to ljudi čine nakon napetosti; još jedan dar od Dionisa, rekao bih. Ali takva opuštanja za mene nije bilo. Nisam podigao masku, premda se znoj cijedio s moga lica. Menkrat je položio svoje ruke na moje rame, govoreći: „Niko, ovo je velika interpretacija. To je pravi Euripid, siguran sam.“ Otkrio je, pomislio sam, ukoliko već i ranije nije znao. Volio sam ga zbog njegove ljubaznosti, ali nikoga nisam mogao podnijeti u tom trenu. Rekao sam: „Treba nastaviti, dragi moj“, i otišao sam.

Zbor je oplakivao svoga dragog vladara u lancima. U svojoj garderobi nisam mogao mirovati, već sam koračao amo-tamo. Sunce se već dobrano uzdiglo; na pozornici je maska zasjenjivala oči, ali vrućina se ipak osjetila. Zanimalo me je gdje Dion sjedi. Bojao sam se poput smrti toga da netko ne dođe i kaže mi to.

Bilo je vrijeme da se zapovijedi zemljotres. Bio sam tako uzbuđen, osjetio sam drhtavicu poput momara kad netko zazviždi na moru. Dobro, neka se dogodi, pomislio sam dok sam hitao iza kulisa do ozvučenja i proizveo galamu nalik na zlu kob. Učinak je bio strahovit; u Sirakuzi je moguće sve: grmjeti izbliza, proizvesti rušenje stupova, munje koje gotovo osljepljuju.

Izlazi bog, polagano, iz svog provaljenog zatvora, ponovo mladić, zadirkujući menade zbog njihova straha, dok se iza njega dimi vatra. Pentej nastupa bijesan, njegov zarobljenik je slobodan, krov nad njime gori, njegovi pastiri su u bijegu pred planinskim menadama. Ništa nije naučio. Proklinje nasmiješenog boga i naređuje svojoj vojsci da uhvati žene. Dionis ga još jednom opominje: „Ne bori se s bogovima, bilo bi bolje da prineseš žrtvu. Ukoliko to zatražiš od mene, vratit ću žene u miru kućama.“ Ali Pentej sve bolje zna, nikakav lidijski laskavac neće ga prevariti. Traži svoj oklop. Liči na miša koji bježi pred mačkom koja vrebava. I sada ga sustiže šapa.

Pentej je svoje odigrao. Sada je na bogu red da se poigra njime. Ali ipak, nije Dionis taj koji je za sebe smislio igru poput okrutna djeteta. Za igru je potrebno dvoje. Bog je takav kakav je. Ukoliko ga ne želimo prepoznati, sami izazivamo ironične situacije kojima se besmrtni smiju.

Pošto je scena završena, stajali smo slušajući veliki zbor koji čovjeku svaki put oduzima dah — ljepota prije užasa. Menekrat je rekao: „Niko, iduću scenu nećemo izvesti tako da bi izazvala smijeh?“

„Ne“, rekao sam. „Ali netko će se ipak smijati. Moraju. Ali ništa zato“. Uigrao sam se i znao sam u kome ću smjeru krenuti.

Približavala se scena u kojoj bog vodi kralja Penteja u ženskom ruhu. Polako, njegov je razum postajao omadijan; sada poslušan kao ptica pred zmijom što se savija, on polazi da uhodi, kako misli, menade koje će ga rastrgati na komade. Dionis obilazi oko njega poput dvorkinje, gladeći mu kosu i odjeću, krađući čak i dostojanstvo njegove strašne smrti, dok se on, neosjetljiv, hihoće zbog šale ili se hvali kako njegova snaga može isčupati iz korijena planine.

Euripid je ovaj komad napisao u Makedoniji: jako bi me iznenadilo kad tamo ne bi bio izazvao smijeh. Ali gdje god da se izvodi i kakva god bila interpretacija, odakle se smijeh čuje, od nekoga s ruba, ili od nekoga kakva ćete sigurno naći među mnogim tisućama, koji bi se još više smijao da se na sceni izvodi linčovanje.

To je, mislio sam dok sam s podignutim rukama išao da pozovem Penteja, scena koju su naš sponzor i njegov gospodar toliko iščekivali. Vidjet ćemo.

Zbog ovoga je bila napravljena maska s likom Diona. Izrugivanje poput ovoga naliči razapinjanju na križ i nije namijenjeno samo da rani već i da ubije. Čak i u komediji može uništiti čovjeka; gomila ga poznaje, cijeli grad poznaje laž. Tako je bilo sa Sokratom, kažu.

Tek što je Pentej ušao, počelo je zviždanje u smijeh. Uvijek se može prepoznati plaćene pljeskače, oni prerano reaguju. Ostali, demokrati ili oni koji su željeli jedino da čuju predstavu, zviždali su im i ušutkivali ih. Bio sam spreman na sve ovo. Trenutno, učinili su mi čast time da me slušaju.

Premda sam mnogo zahtijevao od Menekrata, on mi je sada pružio i više. Da li mi je čitao misli, što se može dogoditi, kada bog to odobrava, ili je samo reagirao na ono što ga je izazvalo, ne znam. Oboje, usudio bih se reći.

Pentej je odbio dobro koje mu je bog ponudio i sada je dobio zlo. Bog je sada mnogo okrutniji no što je to čovjek mogao isprva sanjati, i sudbina je žrtve da mu vjeruje.

Ovu je scenu moguće izvesti na razne načine. Pentej se može odglumiti kao bučan tiranin koji vlastiti ponos čini smiješnim, a da Dionis bude mudrac i čarobnjak. Simpatiju je moguće usmjeriti i u ovom i u onom pravcu. Ovaj put Menekratu nije trebalo ništa reći: nije mogao bolje odgovoriti mojoj zamisli, pa da smo i tjednima vježbali. U prethodnoj je sceni izgradio Pentejevu iskrenost, njegovu težnju za redom i strah od razuzdanosti koji ljude čini manjima od ljudi. Sada je prikazao čovjeka koji je bolji od sudbine, kralja koji propada, kojega uništava plemenita hibris, vjerovanje da čovjek može biti savršen poput boga.

Dok sam vježbao sa zborom, u ovoj sam sceni uvježbao da se oni naginju naprijed kad bih podigao ruku, poput lovačkih pasa kad lovac podiže plijen. Bili su to raz-

boriti mladići; kad sam pojačao svoje kretnje, oni su ih također naglasili. Čuo sam ženu ili dvije kako vrište sprijeda. Tada su već svi žalili Penteja i osjećali užas pred podrugljivim i okrutnim bogom.

Ali naravno, plaćeni pljeskači nisu odustajali, bili su plaćeni za to. I tada, na vrhuncu radnje, kad se činilo da se gomila počela uključivati, učinio sam još jedan pokret, širi i viši, uvlačeći te ljude kao da su i oni bili moje sluge. Publika je to prihvatila, tako i oni; nastala je potpuna tišina.

„Ja dovodim mladoga čovjeka na veliko takmičenje”, kaže Dionis. Ali za mene je najgore prošlo. Veliki glasnikov govor o smrti prepustio sam mladom Filantu, kako bih mu dao više šanse, premda ga često prvi glumac govori. Bio je sretan, ali ni upola sretan poput mene u tom trenutku. Pentej je završio; Menekrat je sada promijenio masku za kraljicu Agavu koja prevrće glavu svoga mrtvoga sina. Ostavio sam ga da se presvuče u miru za ovu tešku ulogu. Bio je dobar, premda, mislim, ne bolji od moga oca.

Glumio je prepoznavanje, publika je uzdisala i plakala; pojavio sam se na galeriji, obučen za svoju epifaniju, da izrekнем svakome sudbinu, i predstava je bila završena. Zbor je pjevao čuveni refren, flaute su iščeznule, istupili smo s maskama u rukama da se naklonimo. Kad je u Sirakuzi aplauz glasan, pojačalo ga čini snažnijim, i on prolazi ravno kroz glavu. Mene je moja već boljela.

120 Prilegao sam (soba glavnog glumca ima čak i taj luksuz) i pustio sam svoga garderobijera da me otare spužvom. Neprestano je govorio, kao što im je to običaj, i bilo mi je drago zbog toga. Moj je um bio ispunjen mrakom. Učinio sam najbolje što sam mogao, za Diona, za boga i za svoju čast; ali ne može se glumiti smrt živoga čovjeka bez strave, osobito ako je nekome stalo do njega. Što on sam osjeća, bolje da o tome ne mislim. Podnio sam i previše.

Menekrat je ušao obavijen ručnikom. Sjajan od znoja. „Niko, što da kažem? Ta prokleta maska, donio ju je pomoćnik. Što sam mogao učiniti?”

„Učiniti?”, rekao sam. „Nikad u svom životu nisam imao takvu podršku od nekog glumca. Htio sam ti to reći. Da li je sponzor došao?”

„Ne, koliko znam.” Umočio je svoj ručnik u pliticu i protrljao njime svoju kosu. „Ali nisam bio vani da pogledam.”

„Sumnjam da će doći noseći vijence od cvijeća. Ali takvo je kazalište.”

Dok sam govorio, vrata su se otvorila i uobičajena svjetina je ušla, pjesnici i gospoda i kurtizane i trgovci i mladi kicoši sa svojim ulizicama u pratnji; njuškajući među njima, kao štakori kad se brodski tovar premeće, vladini dostavljači i špijuni raznih klika, spominjući masku i postavljajući prepredena pitanja. Menekrat i ja smo samo odgovarali „Hvala, hvala vam”, izgledajući glupo. Dokle god mi šutimo, ništa ne

može teretiti Menekrata. Glavni glumac zapovijeda, i oni nisu morali ništa znati o našim probama. A što se tiče zborovođe, njega nije bilo na vidiku. Konačno su svi otišli. Bio sam sam, oblačeći svoju odjeću, kad je netko došao na vrata. Bio je to Speusip.

Samo sam se jednoga čovjeka još više bojao vidjeti. Izgledao je iscrpljen i bolestan. Pozdravio sam ga i čekao da podnesem ono što je trebalo uslijediti. On je bio čovjek koji je svojom ljutnjom mogao i pozlijediti.

„Niko, vidio sam da je svjetina otišla i mislio sam da bi mogao biti ovdje.” Tada je primijetio moje zbunjeno lice i rekao s umornom udvornošću: „Žao mi je da sam propustio predstavu. Bio sam s Platonom. Prolazio sam i stao da ti kažem. Dion je prognan.”

Nitko, čini mi se, nije tako pun sebe kao glumac kad siđe sa pozornice. Na tren mi se učinilo da me on zbog toga prekorava. Ne očekujem da itko u to vjeruje, osim drugog glumca.

„Ma pusti”, rekao je Speusip, „moglo je biti i gore, on nije mrtav. Vidjet ćemo ga u Ateni.” Osvrnuo se; rekao sam mu da je moj garderobijer otišao. „Znaš li kako je to bilo, poput suhe slame koja čeka iskru. Desilo se to zbog Kartažana.”

Zinuo sam kao da sam o tom narodu prvi puta čuo. Nije mi jasno kako je uspio sačuvati svoje strpljenje.

„Već sam ti rekao da je on bio u vezi s poslanicima; on je jedini čovjek s kojim su navikli pregovarati ili bojati ga se u ratu. Bio je uvjeren da će se oni požuriti kad saznaju da je zbačen s vlasti. Pisao je poslanicima, ljudima koje je poznao, tražeći od njih da prvo njemu potajno pokažu svoje uvjete. Netko ga je prevario i dao njegovo pismo Dioniziju.”

Ništa nisam rekao. Nisam morao ništa više saznati.

„Usudio bih se reći da je njegova taština bila povrijeđena”, nestrpljivo je rekao Speusip. „Ali Filist je bio taj koji ga je uvjerio da je to izdaja. Mi o svemu tome nismo ništa znali. Naprotiv, Dionizije je izveo veliku predstavu o prijateljstvu prema Dionu, rekao je da mu je žao zbog njihova nedavnog razmimoilaženja i nagovorio ga je da pođu u večernju šetnju uz obalu, kako bi razmotrili stvari. Za ono što se poslije desilo, jedini pouzdani izvor je sam Dionizije koji, kako možeš zamisliti, nije prestajao govoriti odonda. Proveo je sate s Platonom, pokušavajući sebe opravdati. Morao sam izaći, bilo je toliko odvratno. Plakao je, položio svoju glavu na Platonovo krilo, mislio sam da ću povraćati.”

„Ali gdje je Dion?”

„Otišao je. Za vrijeme šetnje uz more čini se da je Dionizije iznenada izvukao pismo i pokazao mi ga. Kaže da Dion nije bio u stanju dati prikladno objašnjenje. Bez sum-

nje je dao takvo koje je zapelo Dioniziju u grlu; istina boli. Bilo što bilo, sve je bilo unaprijed priređeno, usidren brod, čamac pri ruci. Usudio bih se reći da je sve obavljeno u manje vremena nego što mi je trebalo da ti to ispričam. Možeš zamisliti kako je Platon patio, ne znajući kakve su naredbe zapravo dane i nije li Dion u stvari bio bačen s palube s kamenom vezanim za noge. Ali naravno on je pretpostavljao da smo u strahu; čim je dospio u Italiju, poslao je glasnika. On je na sigurnom. Ali razlog, Niko, razlog?"

Nisam još imao vremena za razlog. Rekao sam: „Glasnik? Iz Italije? Prije koliko je vremena otišao?"

„Jučer! Naravno, to su bili zatajili pred narodom. Zato je tako mirno bio odaslan.“

Vjerojatno smo nastavili razgovarati. Otišao je. Stajao sam u praznoj garderobi, slušajući uzvike čistača koji su meli klupe, dovikujući se po kazalištu. Nikakve naše jeke, nikakve jeke koraka koja bi ostala. Tako je malo vremena prošlo otkako sam se borio s bogom, s dvadeset tisuća ljudi, s Dionom, s Filistom, s vlastitom dušom. Dion je otišao ne znajući ništa o svemu ovome. Filist nije izostao zato što se najlutio, imao je ozbiljnog posla. Sjedio sam kao zrno pjeska u istruganoj posudi, slušajući skakavce na padini brda.

Netko je promuklo zakašljao. Starac je stajao na vratima. Mislio sam da je došao da počisti i rekao sam mu da upravo odlazim. Zaustavio se i zastrugao nogama. Primijetio sam da nosi košaru, prodavao je smokve ili kolačiće od sezama, ili tako nešto. Opet se promuklo nakašljao: „Oprostite, gospodine. Ali kad sam bio korist, čuo sam Kalipida u ovoj ulozi. On je bio najbolji u mojoj mladosti, nema sumnje. Ali po mom mišljenju vi ste dali još više.“

Pošto je i on otišao, Menekrat je žurno ušao: „Niko, čekao sam, mislio sam da je tvoj atenski prijatelj s tobom. Što se dogodilo?"

Još bih se mogao početi smijati. Odgovorio sam:

„U sudbe je božje mnogoliko lice.
Preko nade će štošta bozi izvršiti —
Kad tvrdo se nadaš, izda te nada;
Gdje nade i nema, put nade božanstvo.
Pa tako se i sad dogodi ovo.“

„Nije važno. Primio sam Dionisovo proročanstvo.“

Menekrat je gledao masku s leopardovim očima. „Ne bi li on počeka dok ne bude-mo snažniji?"

„Ne, dragi moj, on neće čekati. Nikada ne ostavlja boga da čeka.“

Odgovorio je: „Pođimo se napiti!“

Prevela Klara Gönc Moačanin

Bilješka o piscu

Mary Renault (pseudonim) engleska je spisateljica koja je stekla popularnost romanima na teme iz grčke povijesti i mitologije. Njen prvi povijesni roman *The Last of the Wine* (*Posljednje od vina*, 1956) govori o peloponeskim ratovima; život izmišljena junaka odvija se usporedo sa životima Sokrata, Platona, Alkibijada, Fedona — fiktivna radnja isprepleće se s pretpostavljenom stvarnošću. *The King Must Die* (*Kralj mora umrijeti*, 1958) i *The Bull from the Sea* (*Bik s mora*, 1962) obrađuju mit o Tezeju. Uz studiju o Aleksandru Makedonskom *The Nature of Alexander*, Mary Renault je napisala i trilogiju o njegovu životu: *Fire from Heaven* (*Oganj s neba*, 1970), *The Persian Boy* (*Perzijski dječak*, 1972) i *Funeral Games* (*Pogrebne svečanosti*, 1981).

The Mask of Apollo (*Apolonova maska*, 1966) roman je o glumcu Nikeratu, izmišljenom liku iz 4.st.pr.n.e. Njegova glumačka lutanja pronose čitaoca grčkim kopnom i morem; velika nada-renost dovodi ga do poznanstva s Platonom, Dionom; postaje promatračem krvavih zbivanja u Sirakuzi...

Kao izvore za ovaj roman Mary Renault navodi Plutarhov *Život Diona i Timoleonta*, Platonova *Pisma, Državu i Gozbu*, Diodora Sikulskog i njegovu *Historiju*; od sekundarne literature služila se, između ostalih, knjigama: George Grote, *History of Greece*, Margarete Bieber, *The History of the Greek and Roman Theatre*, A. Pickard-Cambridge, *The Dramatic Festivals of Athens*, T.B.L. Webster, *Greek Theatre Production*.